

YTTRANDE

2022 02 07

Dnr: Ku2021/02071

Kulturdepartementet
ku.remissvar@regeringskansliet.se
ku.ko@regeringskansliet.se

Arbetslivsmuseernas Samarbetsråds (ArbetSam) yttrande avseende:
Återstartsutredningens betänkande Från kris till kraft SOU 2021:77

Inledning

Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd (ArbetSam) samlar drygt 600 arbetslivsmuseer, 30-tal organisationer och 20-tal enskilda medlemmar. Medlemmarna i föreningen rekryteras från orter över hela Sverige. ArbetSam har i samarbete med Arbetets museum identifierat 1 500 museianläggningar i Sverige. Driftsformerna för dessa museer är mycket varierade: enskilda föreningar, stiftelser, privatpersoner och företag som sköter den vardagliga driften. Ägandeförhållandena är minst lika mångfacetterade med föreningar, stiftelser, kommuner, företag och privatpersoner som ägare. Huvudparten av arbetslivsmuseerna drivs av ideella krafter.

Värdet av det ideella arbetet på arbetslivsmuseerna har beräknats till mer än 120 miljoner kronor per år. Arbetslivsmuseerna är viktiga ur ett besöksnäringsspektiv och kan i många fall vara den bidragande orsaken till att turistfamiljen besöker just detta område. Arbetslivsmuseerna har omkring 10 miljoner besök per år.

På arbetslivsmuseerna berättar man om människor, deras liv och deras drömmar och om arbetets vardag men också om maskiner och teknik. Gemensamt för arbetslivsmuseerna är att man huvudsakligen arbetar med den senare delen av 1800-talets och 1900-talets historia. Under den perioden utvecklades Sverige till ett industriland. Industrianläggningarna i Sverige lokaliserades till strömmande vatten och dammar där det fanns tillgång till vattenkraft. Många industrianläggningar har bevarats och visas idag upp som arbetslivsmuseer. Industrisamhällets kulturarv berättar om hur industrialismen och de stora folkrörelserna i form av liberalism, frikyrklighet, nykterhet, kvinnorörelse och arbetarrörelse formade det moderna demokratiska Sverige.

Arbetslivsmuseerna har drabbats hårt av pandemin, framför allt ekonomiskt men också genom att många engagerade själva tillhörde riskgrupp. De arbetslivsmuseer som hade möjlighet att ha öppet var i stort sett de som bar upp museisverige när de stora institutionerna höll stängt. Arbetslivsmuseerna är betydelsefulla för museisverige, och därmed för besöksnäringen. Det har varit extra påtagligt under pandemin då de ofta återfinns i mindre städer och på landsbygden.

I Sverige är civilsamhället omfattande, det sträcker sig över skilda områden som genomsyrar samhället. Betydelsen och vikten av att värna om civilsamhället lyfts fram i de kulturpolitiska målen. Civilsamhället bör därför avspeglas och beaktas i myndigheternas regleringsbrev, förordningar och lagar. Ofta är det enskilda personer och ideella verksamheter som drabbas värst vilket både begränsar och krymper civilsamhällets verksamheter och inflytande, och på lång sikt demokratin.

ArbetSam delar utredarnas uppfattning att

Restriktionerna har lett till en djup kris i kultursektorn för de konstnärer och verksamheter som är beroende av en besökande publik samt för de yrkesgrupper och organisationer som stödjer och möjliggör sådan verksamhet.

Särskilt drabbade har de frilansande konstnärerna, privata aktörer och ideella verksamheter varit, men även offentliga verksamheter har sett stora intäktsbortfall

För det ideella kulturlivet har uppehållet av aktiviteter inneburit ett minskat engagemang och svårigheter att locka nya medlemmar.

2. Covid-19 pandemins effekter på kulturen

ArbetSam instämmer i att

- inställd verksamhet har medfört intäktsbortfall under pandemin, och för verksamheter som inte har en offentlig huvudman med tillhörande grundfinansiering har detta inneburit en ekonomisk kris.

- konsekvenserna av restriktionerna för det civila samhället har till viss del liknat dem i det fria och institutionella kulturlivet.
- begränsningarna av fysiska möten har medfört avtagande ideellt engagemang, konkurser, permittering av personal, svårigheter att planera framåt och minskade eller uteblivna biljett- och medlemsintäkter.
- pandemin medfört ökade besök vid kulturmiljöer. Det är på många sätt positivt, men har också medfört ekonomiska utmaningar för ideella kulturarvsaktörer.
- det inom den ideella kultursektorn finns oro för ett kompetenstapp.
- det innebär svårigheter att behålla de eldsjälarna som leder verksamheter och lockar nya människor.
- ett minskat engagemang skulle drabba den ideella kulturen och hela kultursektorn hårt.
- det finns behov av återstartsstöd i form av utvecklings- och verksamhetsstöd till kulturverksamheter åtminstone ett par år efter pandemin, för att skapa goda förutsättningar för kultursektorns återstart och utveckling.

ArbetSam delar uppfattningen att

- satsningar behöver göras för att kulturverksamheters digitala arbete under pandemin ska kunna tas till vara och utvecklas.
- krisinsatser bör utformas utifrån ett helhetsperspektiv där också aktörer som är viktiga för kultursektorn men inte vanligtvis mottar offentliga bidrag omfattas av insatserna.
- det vid eventuella framtida kriser bör det säkerställas att kultursektorns förutsättningar beaktas vid utformandet av insatser.
- Föremål, berättelser, filmer, litteratur, bilder... ett arbetslivsmuseum innehåller så mycket!
- Arkiv, databas- och föremålsvård är viktig del av museiarbetet.

Satsning på digitalisering är av oerhört stor vikt. Det är också av oerhört stor vikt digitaliseringen genomförs så att det kan komma alla till del, även de ideellt förvaltade museerna.

Föremål, berättelser, filmer, litteratur, bilder... ett arbetslivsmuseum innehåller så mycket.

Arkiv, databas- och föremålsvård är viktig del av museiarbetet.

Museer med mindre än en årsarbetskraft eller som förvaltas helt ideellt har omfattande samlingar, både materiellt och immateriellt.

Arbetslivsmuseer behöver primärt få tillgång till en kostnadsfri samlingsförvaltningsdatabas.

I Sverige finns ett flertal olika lösningar på samlingsförvaltningssystem men ingen standard.

Behovet av kostnadsfri och standardiserad samlingsförvaltningsdatabas är mycket stor.

Det behövs även medel för resurser att digitisera samlingarna.

ArbetSam anser även att det är angeläget att säkra befintliga stöd samt ta fram nya kompletterande stöd, hänvisning till det uteblivna Fartygsstödet 2020 pga lägre intäkter på Vasamuseet.

3. Utvecklingsområden för självständighetsmålet

ArbetSam instämmer i att

- stöden till kulturen har urholkats. Myndigheten för kulturanalys har i flera år pekat på att finansieringen av kultursektorn är ett hinder för möjligheterna att uppnå de kulturpolitiska målen.
- neddragningar av kommuners och regioners budgetar kan påverka många delar av kultursektorn.
- Det finns en farhåga om att framtida besparingskrav kommer att drabba kultursektorn särskilt hårt då regioner och kommuner, till skillnad från många andra ansvarsområden, inte har lagliga krav på sig att bedriva eller stödja kulturverksamhet, med undantag för biblioteks- och arkivverksamhet.
- om regioner och kommuner minskar sitt stöd till kulturen drabbar det bland annat invånarnas möjlighet att delta i kulturlivet. Troligtvis skulle det drabba invånare i lands- och glesbygdskommuner särskilt hårt.
- de ideella aktörerna i regel inte tilldelas statliga bidrag inom kultursamverkansmodellen.
- kultursektorn är underfinansierad.

ArbetSam delar uppfattningen att

- kultursamverkansmodellen bör utvecklas och att med jämna mellanrum ses över av en oberoende aktör.
- för museer har pandemin inneburit en stor utveckling av arbetet med att möta publik och besökare i digitala format.

- det inom både museiområdet finns mycket stora behov av att digitalisera kulturarvet
- museer idag saknar resurser som de behöver för att kunna bedriva ett effektivt arbete med att digitalisera samlingarna.
- det behövs en storskalig satsning på digitalisering inom hela kulturarvssektorn och denna satsning bör omfatta såväl statliga som regionala och kommunala verksamheter samt icke-offentliga verksamheter som till exempel arbetslivsmuseer och hembygdsföreningar.
- skapa långsiktighet i verksamhetsstöden till kultursektorn.

Arbetslivsmuseer har svårt att hävda sig regionalt och ta del av kultursamverkansmodellen. Det märks av i regionernas fördelning av resurser och i synliggörandet av besöksmål. ArbetSam anser att finns regionala behov av kompetenshöjning och omfördelning av resurser.

Arbetslivsmuseer erbjuder kultur i hela landet, i städer men framför allt i de mindre städerna och på landsbygden. Kontakten och samarbetet med arbetslivsmuseernas kommuner är betydelsefull. Medlemsmuseer vittnar om hur kommuner drar in sitt stöd på olika sätt t ex genom att upplåta lokaler. ArbetSam anser att det behövs en kommunal tillväxt. Kommunen har möjligheten att ha en nära kontakt med besöksmålen och åstadkomma bra samarbeten.

4. Utvecklingsområden för delaktighetsmålet

ArbetSam instämmer i att

- många eldsjälar tillhör den riskgrupp som drabbats hårdast av pandemin. Äldre medlemmar har också generellt sett svårare än yngre att hänga med i det digitala kliv som samhället tagit under pandemin.
- det finns också behov av bidrag för både överlevnad och utveckling som är möjliga för arrangörer att söka.
- digital kompetens handlar om att alla ska vara förtrogna med digitala verktyg och tjänster samt ha förmåga att följa med och delta i den digitala utvecklingen utifrån sina förutsättningar.
- museer upplever att det över tid blivit allt svårare att komma in i skolans verksamhet, trots att museerna upplever att de blivit bättre på att anpassa sina erbjudanden till skolans läroplan.
- museernas verksamhet i många fall inte inkluderas i Skapande skola. Ett besök på ett museum innefattas inte i Skapande skola eftersom fokus i Skapande skola ligger på eget skapande och konstnärlig fördjupning för eleverna. Museernas egen pedagogiska verksamhet exkluderas ofta från Skapande skola på grund av kraven på att de kulturaktörer som bedriver projekten ska ha en högre konstnärlig utbildning eller vara konstnärligt yrkesverksamma. Kravet på högre konstnärlig utbildning är även ett hinder för amatörkulturorganisationer, vilka annars har stor kompetens just i verksamhet med fokus på barns och ungas egna skapande.
- skolan borde få ett bättre stöd vad gäller kunskap om värdet i och tillvägagångssätt för hur utbyte och samverkan med kulturverksamheter kan utvecklas.

5. Utvecklingsområden för samhällsmålet

ArbetSam delar uppfattningen att

- kulturen bör ses som ett välfärdsområde och därmed inkluderas i beslutprocesser som behandlar strategiska vägval för välfärden på statlig, regional och kommunal nivå.
- det behövs utökad samverkan och ett ökat lärande om KKN mellan olika politikområden. Både Regeringskansliets och statliga myndigheters kunskap om KKN behöver öka så att framtida insatser utformas så att de kan komma dessa näringar till del.
- kulturarv och kulturmiljöer är mycket viktiga för samhällsbygget och bidrar till bildning samt till hållbar utveckling i alla dess tre dimensioner.
- deltagande i kulturlivet bidrar till social sammanhållning och barns och ungas engagemang i exempelvis ideella kultur-föreningar kan fungera som plantskola för deltagande i demokratiska processer.
- det är angeläget att Skolverket får ett tydligare uppdrag att främja utbytet skolan och kultursektorn.
- för många ideella kulturarvsverksamheter innebar restriktionerna också att möjligheterna till intäkter genom publika arrangemang försvann, samtidigt som ett ökat intresse av att besöka kulturarvmiljöer bidrog till att behoven av underhållsinsatser ökade.
- de ideella kulturarvsverksamheterna är viktiga för att bevara och tillgängliggöra det gemensamma kulturarvet i hela landet och har också stor betydelse för besöksnäring och företagande i lokalsamhället.

6. Nya sätt att tillgängliggöra kultur

ArbetSam instämmer i att

- trots den kris som pandemin har inneburit för kultursektorn har flera kreativa och innovativa sätt att tillgängliggöra kultur utvecklats och etablerats under pandemin. Initiativen handlar både om att upprätta och fördjupa alternativa kommunikationsvägar till publiken och om att skapa trygga förutsättningar för att fortsätta att förmedla, distribuera och producera konst och kultur. Stora delar av kultursektorn har dessutom tagit stora digitala kliv under pandemin.
- många av landets museer och kulturarvsaktörer har tagit nya grepp om sin verksamhet och sina publikrelationer under pandemin.

ArbetSam delar uppfattningen att

- under pandemin tog kultursektorn flera grepp för att nå publik och konsumenter, inte minst äldre personer, på nya sätt, genom uppsökande eller anpassade evenemang. Denna utveckling är viktig att stödja framåt.
- Stöd till kulturen bör stimulera ökad samverkan mellan institutioner och fria utövare. Mindre kulturaktörer saknar ofta resurser i form av tillgång till fungerande lokaler, digital teknik, kompetens och plattformar för fortsatt digital produktion och tillgängliggörande av kultur.
- tillgängliggörande och fortsatt utveckling på det digitala området förutsätter att arrangörer och institutioner tillförs de ekonomiska resurser som krävs. Det finns bland annat ett behov av att utveckla kulturverksamhetens digitala kompetens så att de kan utveckla konstuttryck med hjälp av digital teknik och specifik kunskap, utöver att kunna filma och tillgängliggöra kultur digitalt.

7. Förslag

ArbetSam stöder förslag att

- Kulturrådets och Riksantikvarieämbetets bidrag till kulturaktörer inom civilsamhället förstärks.
- stärka kultursamverkansmodellen
- avsätta resurser för nationella bidrag för att återstarta och utveckla kulturlivet.
- avsätta medel för att digitalisera kulturarvet.

ArbetSam anser att

- Riksantikvarieämbetets bidrag till ideella kulturverksamheter (anslag 7:2) bör stärkas och kompletteras med ett driftsbidrag.
- Riksantikvarieämbetets bidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet (anslag 7:1) bör stärkas och utvecklas till att sträcka sig över fler verksamhetsår än ett i taget.
- Kulturrådets verksamhetsstöd till centrala amatörkulturorganisationer utvecklas till att sträcka sig över fler verksamhetsår än ett i taget.
- Kultursamverkansmodellen ska ändras så att fler ideella aktörer inkluderas.
- Stärka rådgivningen om upphovsrätt
- Skolverket får i uppdrag att främja samarbete mellan skolväsendet och kulturaktörer i syfte att uppnå skolans mål. Uppdraget bör genomföras i samråd med Kulturrådet och Riksantikvarieämbetet.
- Utredda möjligheterna för en kulturstiftelse.

ArbetSam stöder inte förslag om kulturcheckar.

Mikael Parr
Ordförande

Lovisa Almborg
Verksamhetsledare